

دانشگاه پیام نور مرکز تهران

دانشکده علوم انسانی

گروه علمی علوم تربیتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته: مدیریت آموزشی

موضوع پایان نامه :

بررسی تاثیر آموزش مهارت‌های زندگی در ایجاد سازگاری و سلامت روان نوجوانان بزهکار

کانون اصلاح و تربیت استان همدان

استاد راهنما

دکتر محمد اورکی

استاد مشاور

دکتر مهران فرج الهی

نگارش

سمیه برزگر

دی ماه ۱۳۹۰

زمین را بگسترديم و در آنها کوه ها
فکنديم و همه چیزهای مناسب در
آن بروياندیم و در آنجا برای شما و
کسانی که شما روزی دهشان نیستید ،
لوازم معیشت قرار دادیم. هرچه خزینه
های آن نزد ماست و ما آنها جزء به
اندازه معین نازل نمی کنیم.

(قرآن کریم، آیات ۲۱-۱۹ سوره حجر)

تقدیم به :

قطب عالم امکان حضرت بقیه الله العظم روحی و ارواح
العالمین له الفداء

پدر و مادر و همسر م که همواره مرا در تمام مراحل
زندگی و تحصیل یاری نمودند،

کسانی که به آموختن علم عشق می ورزند و همه آنان که
مرا علم آموختند.

سپاسگزاری :

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

با سپاس خداوند منان را که به ما توفیق علم آموزی عطا کرد . در آغاز جا دارد که از تلاش های بی شائبه استاد فرهیخته و ارجمند، جناب آقای دکتر محمد اورکی که در حقیقت دریچه جدیدی از علم روانشناسی را بر ما گشودند و در اعتلای این رشته (علوم تربیتی) همت گماشتند، به خصوص که در تهیه این پایان نامه از راهنمایی های داعیانه خود نسبت به اینجانب دریغ ننمودند، نهایت تقدیر و سپاس خود را به جای می آورم. همچنین از استاد عالیقدر و گرانمایه، آقای دکتر فرج الهی به عنوان استاد مشاور که در تهیه این پایان نامه همواره از مشورت آن بزرگوار بی نصیب نبودم، تشکر و قدردانی می نمایم .

در پایان از همسر عزیزیم که به نحوی در انجام این تحقیق حاضر به اینجانب یاری رساندند ،

سپاسگزارم و از ایزد منان توفیق روز افزون برای این عزیز مسألت می نمایم.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

چکیده..... ۱

فصل اول : کلیات پژوهش

۱-۱ مقدمه ۱

۱-۲ اهداف کلی ۲

۱-۳ اهداف جزئی ۲

۱-۴ بیان مسئله ۳

۱-۵ اهمیت و ضرورت پژوهش ۸

۱-۶ فرضیه های پژوهش ۱۰

۱-۷ تعاریف مفهومی و عملیاتی ۱۱

فصل دوم : پیشینه پژوهش

پیشینه نظری پژوهش

..... ۱۳

۲-۱ مقدمه ۱۳

۲-۲ بزهکاری در نوجوانان و چالشهای فراروی جامعه ۱۴

۲-۳ از نظر اجتماعی بزهکاری را به سه دسته تقسیم کرده اند ۱۴

۲-۴ بزهکاری در نوجوانان ۱۵

- ۲-۵ انواع نوجوانان بزهکار ۱۵
- ۲-۵-۱ گروه اول ۱۵
- ۲-۵-۲ گروه دوم ۱۵
- ۲-۶ دلایل بروز بزهکاری ۱۶
- ۲-۷ درمان نوجوانان بزهکار ۱۷
- ۲-۸ عامل های خانوادگی موثر در بزهکاری ۱۷
- ۲-۸-۱ تبیض ۱۷
- ۲-۸-۲ خشونت ۱۷
- ۲-۸-۳ سن والدین ۱۸
- ۲-۸-۴ عقب ماندگی خانوادگی ۱۸
- ۲-۸-۵ بی سوادی ۱۸
- ۲-۸-۶ انحراف والدین ۱۸
- ۲-۸-۷ طلاق و کشمکش خانوادگی ۱۸
- ۲-۹ ویژگی های نوجوانان بزهکار ۱۹
- ۲-۱۰ عوامل مستعدکننده بزهکاری ۲۰
- ۲-۱۱ برخی علل انحراف جنسی ۲۲
- ۲-۱۲ عوامل موثری که در مدرسه می توانند باعث انحراف کودکان شود ۲۳
- ۲-۱۳ عوامل روانی در بزهکاری ۲۵

- ۲-۱۴ خصوصیات شخصیتی افراد بزهکار ۲۵
- ۲-۱۴-۱ بهره هوشی و بزهکاری ۲۵
- ۲-۱۴-۲ مبارزه با بزهکاری ۲۵
- ۲-۱۵ علل بزهکاری نوجوانان ۲۶
- ۲-۱۵-۱ نظریه های انگیزشی ۲۹
- ۲-۱۶ علل بزهکاری جوانان و نوجوانان ۳۰
- ۲-۱۷ علل و عوامل موثر در بزهکاری ۳۱
- ۲-۱۷-۱ عوامل اجتماعی ۳۱
- ۲-۱۷-۲ طبقه اقتصادی ۳۱
- ۲-۱۷-۳ روابط والدین و نوجوان ۳۲
- ۲-۱۷-۴ نقش دوستان و همسالان ۳۲
- ۲-۱۷-۵ عوامل روان شناختی ۳۳
- ۲-۱۷-۶ علت‌های دیگر بزهکاری ۳۴
- ۲-۱۸ پیشگیری و بازداری اطفال و نوجوانان در مقابل بزهکاری ۳۶
- ۲-۱۸-۱ برقراری دوستی و تفاهم بین والدین ۳۶
- ۲-۱۸-۲ همبازی شدن با کودک و نوجوان ۳۷
- ۲-۱۸-۳ دوری از رقابت در جلب محبت فرزندان ۳۷
- ۲-۱۸-۴ عدم ایجاد ناسازگاری در محیط خانواده ۳۷

- ۲-۱۸-۵ عدم پرخاشگری والدین نسبت به خود و یا نسبت به فرزندان.....۳۸
- ۲-۱۸-۶ پرورش حس اعتماد به نفس۳۸
- ۲-۱۸-۷ حفظ شخصیت فرزندان۳۸
- ۲-۱۸-۸ مشورت با فرزندان۳۹
- ۲-۱۸-۹ ابراز مهر و محبت به فرزندان۳۹
- ۲-۱۹ بزهکاری نوجوانان و جوانان و راه های پیشگیری از آن.....۳۹
- ۲-۲۰ شناخت ویژگی های نوجوانان بزهکار۴۰
- ۲-۲۱ عوامل موثر در بروز بزهکاری نوجوانان و جوانان۴۱
- الف) خانواده۴۱
- ب) عوامل روان شناختی۴۳
- ج) عوامل اجتماعی۴۳
- د) فقر و مشکلات اقتصادی۴۳
- هـ) روابط با دوستان و همسالان۴۴
- و) مهاجرت :.....۴۴
- ۲-۲۳ روش های پیشگیری از بزهکاری نوجوانان۴۴
- ۲-۲۳-۱ اهمیت دادن به روابط خانوادگی۴۵
- ۲-۲۳-۲ اهمیت شرایط اقتصادی - اجتماعی.....۴۵
- ۲-۲۴ آینده بحث۴۶

- ۴۶.....۱-۲-۲ سلامت روان.....
- ۴۷.....۳-۲-۲ معنویت، اصل مهم در تامین سلامت روان.....
- ۴۸.....۴-۲-۲ خصوصياتی که سبب افزایش سلامت روان می شوند.....
-۱-۴-۲-۲ دارا بودن یا پرورش ویژگی های شخصیتی.....
۴۸.....
- ۴۹.....۲-۴-۲-۲ معنویت و ارتباط با خدا.....
- ۴۹.....۵-۲-۲ اهمیت آموزش مهارت های زندگی.....
- ۵۰.....۶-۲-۲ مهارت های زندگی چیست؟.....
- ۵۲.....۷-۲-۲ موارد کلورد مهارت های زندگی.....
- ۵۳.....۱-۷-۲-۲ اجزای مهارت های ده گانه زندگی.....
- ۵۳.....۱-۷-۲-۲ خودآگاهی.....
- ۵۳.....۲-۷-۲-۲ همدلی.....
- ۵۳.....۳-۷-۲-۲ ارتباط مؤثر.....
- ۵۳.....۴-۷-۲-۲ روابط بین فردی.....
- ۵۳.....۵-۷-۲-۲ تصمیم گیری.....
- ۵۴.....۶-۷-۲-۲ حل مسأله.....
- ۵۴.....۷-۷-۲-۲ تفکر خلاق.....
- ۵۴.....۸-۷-۲-۲ تفکر انتقادی.....

- ۵۴..... ۹-۷-۲-۲ توانایی حل مسأله
- ۵۴..... ۱۰-۷-۲-۲ توانایی مقابله با استرس
- ۵۸..... ۹-۲-۲ ضرورت و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی
- ۶۰..... ۱۰-۲-۲ سازمان کانون اصلاح و تربیت
- ۶۲..... ۱-۱۰-۲-۲ قسمت نگهداری موقت
- ۶۲..... ۲-۱۰-۲-۲ قسمت اصلاح و تربیت
- ۶۳..... ۳-۱۰-۲-۲ وضعیت آموزشی کانون
- ۶۳..... ۱۱-۲-۲ وضعیت آموزش فنی حرفه ای
- ۶۳..... ۱-۱۱-۲-۲ کانون
- ۶۴..... ۲-۱۱-۲-۲ قسمت زندان کانون
- ۶۵..... ۱۲-۲-۲ از لحاظ ساختاری کانون اصلاح و تربیت
- ۶۵..... ۱-۱۲-۲-۲ مشارکت سازمانهای بین المللی
- ۶۶..... ۲-۱۲-۲-۲ مشارکت نهادهای دولتی
- ۶۶..... ۳-۱۲-۲-۲ مشارکت مردمی و سازمانهای غیردولتی (NGO)
- ۶۶..... ۴-۱۲-۲-۲ مشارکت مددجویان تحت عنوان شورای شهر کانون
- ۶۶..... ۵-۱۲-۲-۲ اقدامات تأمینی پذیرش و تشخیص
- ۷۰..... ۶-۱۲-۲-۲ اقدامات تربیتی و اصلاحی
- ۷۲..... ۱۳-۲-۲ خانه های حمایتی و هدایتی « خانه من »

۷۳..... ۲-۲-۱۳-۱ شورای شهر

فصل سوم : روش اجرای تحقیق

۷۹..... ۳-۱ جامعه آماری، نمونه، روش نمونه گیری

۷۹..... ۳-۲ روش تحقیق

۸۱..... ۳-۳ ابزار اندازه گیری

۸۲..... ۳-۳-۲ روایی مقیاس ها

۸۲..... ۳-۳-۳ روایی پرسشنامه

۸۴..... ۳-۴ روشهای آماری داده ها

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها

۸۷..... ۴-۱ تجزیه و تحلیل داده ها

۸۷..... ۴-۱-۱ آمار توصیفی

۱۱۲..... ۴-۱-۲ آمار استنباطی

فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادها

۱۱۹..... ۵-۱ نتیجه گیری

۱۲۵..... ۵-۲ محدودیتهای پژوهش

۱۲۵..... ۵-۳ پیشنهادات

۱۲۷..... منابع و مأخذ

پیوستها

- ۱۳۲..... پرسشنامه روانی کالیفرنیا (CPI)
- ۱۳۴..... توصیف مقیاس های CPI
- ۱۳۶..... روایی مقیاس ها
- ۱۳۲..... روایی پرسشنامه
- ۱۴۷..... پرسشنامه سلامت روان GHQ

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۴ شاخصهای توصیفی داده های مربوط به ضرایب پایایی حیطه های آزمون.....	۸۷
جدول ۲-۴ شاخصهای توصیفی داده های مربوط به انواع سازگاری.....	۸۸
جدول ۳-۴ : شاخصهای توصیفی داده های مربوط به سلامت روان.....	۹۲
جدول ۴-۴ : شاخصهای توصیفی داده های مربوط به سازگاری فردی.....	۹۳
جدول ۵-۴ : شاخصهای توصیفی داده های مربوط به سازگاری اجتماعی.....	۱۰۱
جدول ۶-۴ : شاخصهای توصیفی داده های مربوط به سلامت روان.....	۱۱۰
جدول ۷-۴ : نتایج تحلیل واریانس چند متغیری (MANOVA).....	۱۱۲
جدول ۸-۴ : شاخصهای استنباطی سازگاری فردی.....	۱۱۳
جدول ۹-۴ : شاخصهای استنباطی سازگاری اجتماعی.....	۱۱۵

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۰۲.....	نمودار ۱-۴:هیستوگرام با منحنی طبیعی در متغیر فردی.....
۱۰۳.....	نمودار ۲-۴:هیستوگرام با منحنی طبیعی در متغیر اجتماعی.....
۱۰۴.....	نمودار ۳-۴ : توزیع طبیعی انواع سازگاری کلی.....
۱۰۵.....	نمودار ۴-۴:هیستوگرام با منحنی طبیعی در سلامت روان.....

چکیده

پژوهش حاضر از جمله پژوهشهای آزمایشی میدانی با طرح پیش آزمون - پس آزمون با گروه گواه است که به منظور بررسی تأثیر آموزش مهارت های زندگی در سازگاری فردی - اجتماعی نوجوانان بزهکار در کانون اصلاح و تربیت استان همدان انجام شده است . ۴۰ نفر نوجوان زیر ۱۸ سال به صورت تصادفی ساده از میان جامعه پژوهش انتخاب و به شیوه تصادفی ساده به دو گروه ۲۰ نفری گمارده شدند. قبل از انجام مداخله آزمایشی (ارائه متغیر مستقل) دو گروه با استفاده از پرسشنامه شخصیتی کالیفرنیا (ctp) پیش آزمون شدند. سپس گروه آزمایشی به مدت سه جلسه دو ساعته تحت آموزش مهارتهای زندگی به صورت گروهی قرار گرفتند (مهارت های رفتار به خود، رفتارهای مربوط به دیگران، رفتارهای مربوط به محیط و رفتارهای مربوط به کار). یک هفته پس از انجام مداخله باردیگر هر دو گروه با استفاده از آزمون (ctp) پس آزمون شدند. نتایج آزمون تحلیل واریانس چندمتغیری بر روی تفاضل نمرهای پیش آزمون و پس آزمون نشانداد که نوجوانان بزهکار گروه های آزمایشی و گواه از لحاظ ۱۲ خرده مقیاس آزمون سازگاری فردی اجتماعی کالیفرنیا (ctp) متفاوت اند.

در نهایت یافته ها گواه آن است که آموزش مهارت های زندگی باعث افزایش سازگاری فردی و اجتماعی در نوجوانان بزهکار کانون اصلاح تربیت استان همدان می شود.

در رابطه با سلامت روان نیز آزمودنی های گروه کنترل و گواه هر دو با تست GQH مورد پیش آزمون قرار گرفتند . ۲۰ نفر از کل تعداد مورد آموزش مهارت های زندگی قرار گرفتند و در آخر از همان ۲۰ نفر گروه کنترل دوباره پس آزمون سلامت روان گرفته شد. یافته های گروه گواه آن است که

آموزش مهارت های زندگی در سلامت روان نوجوانان بزهکار کانون اصلاح و تربیت استان همدان تأثیری ندارد.

کلمات کلیدی: بزهکاری، آموزش مهارت های زندگی، کانون اصلاح و تربیت، خودآگاهی، سلامت روان

۱- مقدمه

مساله بزهکاری نوجوانان یک مشکل واقعی در جامعه ماست . قطع نظر از اینکه میزان و شدت بزهکاری هر روز بیشتر شود و یا بدون تغییر بماند، باید برای از بین بردن شرایط و موقعیتهای جرم زا در حد امکان چاره هایی اندیشید. به عبارت دیگر، بزهکاری امروز نوجوانان می تواند عامل جرائم فردای بزرگسالان باشد، مگر آنکه برای پیشگیری از آن اقدام جدی به عمل آید . به راستی برای پیشگیری و یا درمان این بیماری اجتماعی نوجوانان چه باید کرد؟ بدون تردید جامعه برای هر بزهکار متحمل هزینه های مادی و معنوی سنگینی میشود و بدین ترتیب هر سال میلیونها تومان در ایران برای اصلاح و تربیت نوجوانان بزهکار در کانونهای اصلاح و تربیت صرف میشود . درحالی که، در این کانونها موارد متعددی دیده می شود که نوجوان بزهکار برای چندمین بار به علت تکرار جرم و یا ارتکاب جرائم دیگر به این کانون ها فرستاده میشود . این نشان میدهد که راهکارهای جاری در این مراکز خیلی اثربخش نیستند . از طرف دیگر، روش های آموزش مهارت های زندگی توسط محققان برای سنین مختلف یعنی از کودکان پیش دبستانی گرفته تا بزرگسالان و هم چنین برای افرادی که اختلالات رفتاری دارند برنامه ریزی شده است.

همچنین، به نظر میرسد که به علت تحولات عظیمی که در زندگی انسان معاصر به وقوع پیوسته است شمار زیادی از کودکان و نوجوانان دچار مشکلات سازگاری اجتماعی، رفتاری و عاطفی هستند . بدین سان ، ضرورت برنامه ریزی های مربوط به آموزش مهارت های زندگی بیشتر آشکار می شود و پووالدین، مربیان و معلمان است که آگاهیهای لازم را از این برنامه ها به دست آورند. اجتماعی کردن صحیح کودکان، به عنوان یکی از اهداف مهم تعلیم و تربیت، چنین ضرورتی را بیشتر آشکار میسازد.

۲-۱ اهداف کلی:

بررسی نقش آموزش مهارت‌های زندگی در ایجاد سازگاری و سلامت روان نوجوانان بزهکار کانون اصلاح و تربیت شهرستان همدان.

۳-۱ اهداف جزئی:

بررسی آموزش مهارت‌های زندگی و تاثیر آن بر مولفه‌های سازگاری فردی و سلامت روانی مثل: اعتماد به نفس، درک ارزش خویشتن، آزادی فردی، احساس وابستگی، تمایلات واپس زده، نشانگان عصبی، روابط اجتماعی، روابط مدرسه ای، روابط خانوادگی، علایق ضد اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی و قالب‌های اجتماعی در نوجوانان بزهکار کانون اصلاح و تربیت شهرستان همدان.

۱-۴ بیان مسئله :

نوجوانان و جوانان جمعیت زیادی را در سطح جهان تشکیل می دهند . تخمینی که توسط آ مار یونسکو در این زمینه زده شده است نشان می دهد که در فاصله سال های ۱۹۶۰ تا ۲۰۰۰ افراد گروه سنی ۱۵ تا ۲۴ ساله از ۴۱۵ میلیون نفر به ۰۰۰ / ۰۰۰ / ۲۸۰ / ۱ بالغ گردیده است . علاوه بر این ، بیشترین رقم از این تعداد در جهان سوم هستند و در کشور ما ایران در حدود یک سوم جمعیت را تشکیل می دهند که نمی توان این جمعیت انبوه و فعال را نادیده گرفت (احمدی ، ۱۳۷۱ ، ص ۳۳) . مسائل و مشکلات نوجوانان و جوانان در جوامع مختلف و فرهنگ های گوناگون متفاوت است . مسائلی که نوجوانان روستایی دارند با مسائل نوجوانان شهری یکی نیست ، حتی نوجوانان و جوانانی که در یک شهر بزرگ زندگی می کنند اما تابع خرده فرهنگ های گوناگون هستند و پایگاه های اجتماعی متفاوتی دارند مشکلات مشابه نیستند و اصولاً آن چه در یک جا مسئله محسوب میشود ، ممکن است در جای دیگر مسئله نباشد . مشکلات این دوره گاهی چون حلقه های زنجیر به هم پیوسته می شوند و هر یک به دیگری ختم می گردند . انباشته شدن مشکلات خطری است که نوجوان و جوان را تهدید می کند و برای آنها مسئله ساز می شود و اگر به موقع به آنها توجه نشود و مشکل برطرف نگردد بامشکل دیگری پیوند می خورد و ممکن است سبب بسیاری از انحرافات فردی و اجتماعی و حتی بزهکاری آنها گردد و به عواقب ناخوشایند ختم شود (خدایاری فرد ، ۱۳۸۱ ، ص ۲۱۱) ، خانواده اولین و مهمترین پایگاه در رشد عواطف نوجوانان به حساب می آید . وضعیت اجتماعی ، اقتصادی ، فرهنگی ، میزان تحصیلات والدین ، آداب و رسوم ، تعداد اعضای خانواده ، آروزها و ایده آل های والدین از جمله عوامل موثر در رشد عواطف نوجوانان محسوب می شوند . نوجوان باید افکار و وابستگی ها و روابط دوران کودکی را رها سازد و مهارت های جدید کسب کند . انتقال موفقیت آمیز از دوره کودکی به دوره نوجوانی که به تغییر در م فهم خویشتن نیاز دارد بدون کمک اطرافیان و خصوصاً آموزش مهارتهای زندگی به این افراد امکان پذیر نیست . و نوجوان باید برای انطباق با محیط و شناخت و برآورد اطرافیان ، به راهنمایی افرادی آگاه و بصیر نیاز دارد . علاوه بر این

آموزش مهارت های زندگی اجتماعی به نوجوانان بزهکار میتواند مثر و ثمر واقع شود (بشلیده ، کیومرث ، ۱۳۸۷، ص ۹۱).

بزهکاری :

اصطلاح نوجوانان بزهکار به گروه بسیار نامتجانسی از افراد خطا کار دلالت می کند که به لحاظ روان شناختی تفاوت های زیادی بین آنها وجود دارد . در حالی که از نظر حقوق دانان جامعه شناسان و مربیان تعلیم و تربیت نوجوانان بزهکار گروه معین و مشخصی از افراد را تشکیل می دهند . از نظر روانشناسی ، گروه بزهکاران در شمار یکی از گروه های متعدد ناسازگاران اجتماعی است . به این معنی که در چهارچوب یک اجتماع و یا حتی یک گروه ، بعضی افراد می توانند خود را تابع قواعد و ممنوعیت های مورد قبول آن اجتماع و یا گروه سازند در حالیکه بعضی افراد دیگر فاقد چنین ظرفیتی هستند . افرادی که به این تبعیت تن در نمی دهند گروهی را تشکیل می دهند که از نظر روانی متجانس نیستند ولی در عین حال مکانیزم رفتار آنها را می توان براساس مفاهیم روانشناختی روشن ساخت . بزهکاران در شمار افراد این گروه هستند . البته ناگفته نماند که همه ناسازگاران بزهکار نیستند ؛ چه در یک اجتماع تمام قوانین و ممنوعیتها نمی توانند لزوماً مورد احترام و رعایت همگان باشند . در پدیده بزهکاری هم عامل زیستی ، هم عامل روانی و هم عامل اجتماعی دخالت دارند . در اینجا باید متذکر شویم که هر متخصصی در تبیین و علت شناسی پدیده بزهکاری مسأله را از دید تخصصی خود نگاه می کند و لذا اختلاف دیدگاهها و اختلاف نظرها به وجود می آید (آقایی ، اصغر) و (نیازی ، مجتبی ، ۱۳۸۸، ص ۲۲).

با وجود اختلاف نظر بین متخصصین ، با اندکی تسامح می توانیم بپذیریم که ریشه جرم و جنایت در انسان احساس نایمنی است که در تمامی بزهکاران وجود دارد . حال فرقی نمی کند که عامل اصلی یک نقص جسمانی باشد یا نارسایی دستگاه عصبی و یا عدم تکامل شخصیت فرد . احساس نایمنی در فرد منجر به بروز دلهره و اضطراب می شود . این اضطراب باعث می شود که در فرد نوعی تنش ایجاد شود که زمینه اقدام به اعمال خصمانه را فراهم می سازد . در میان رفتارها و اعمال خصمانه